

A.D.

Ander werk van Gustaaf Peek

Armin (roman, 2006)

Dover (roman, 2008)

Ik was Amerika (roman, 2010) BNG Nieuwe Literatuurprijs,
F. Bordewijk-prijs

Godin, held (roman, 2014)

Verzet! Pleidooi voor communisme (pamflet, 2017)

Gustaaf Peek

A.D.

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV

2021

Deze uitgave kwam tot stand door bemiddeling van
Sebes & Bisseling Agency te Amsterdam.

Copyright © 2021 Gustaaf Peek
Voor overname kunt u zich wenden tot Em. Querido's Uitgeverij
bv, Weteringschans 259, 1017 xJ Amsterdam.

Omslag Brigitte Slangen
Omslagbeeld Jan de Bisschop, Rijksmuseum, Amsterdam
Foto auteur Maya Hermes

ISBN 978 90 214 2844 4 / NUR 301
www.querido.nl

Dit boek is voor D. & E.

quam multae glomerantur aves, ubi frigidus annus
trans pontum fugat et terris immitit apricis.
stabant orantes primi transmittere cursum
tendebantque manus ripae ulterioris amore.

– Vergilius, *Aeneis*, boek vi

I

Het kleinste mes aan boord, iemand wist nog dat het van die jonge Deen was geweest, Anders, die z'n lange haren soms in een vlecht droeg en zelfs op wacht z'n partijdig gevijlde dobbelstenen tevoorschijn trok, verdwijnt in de open mond, tranen van de pijn en het geforceerde gapen glanzen op de wangen van de kermende bottelier, tot de punt iets bereikt wat zo'n geweldige gil wakker steekt dat zelfs de maats in het galjoen van schrik naar de balken grijpen om niet met bevuild kruis door het gat in de blinde golven te verdwijnen. De bottelier gebaart dat het mes eruit moet, het lijkt op vechten, maar iedereen ziet dat Jacob eindelijk heeft bereikt waar hij op mikte, de zieke, koppige kies kan hem niet meer ontgaan en hij blijft aan het heft draaien en draaien tot iets uit de bloedrode mond schiet, een held voor de jongens halfhoog in het want, z'n rusteloze voeten vegen de spatten uit over het droge dek.

Aert en Siem klemmen de bottelier op z'n verzoek tussen hen in, hij was bang dat het mes, de vervanger van de tang waar Jacob als eerste mee dreigde, te veel van z'n tong zou afsnijden wanneer hij niet dwingend stilgehouden werd, dus staat hij als een gevangene tussen de jonge maats, ook

al voelen ze z'n armen nu wegzakken en moeten ze zich schrap zetten om hem nog rechtop te krijgen. Jacob roept dat ze hem niet moeten laten vallen, maar uit de bottelier lijkt het leven verdwenen en Aert en Siem, de twee jongens uit Gouda die niets uit die stad kunnen opnoemen, vraag maar aan Menno, die daar nog precies kan aanwijzen waar z'n oudere broer, de eerste Willem, onder de hoeven van de hoge zwarte paarden wegraakte, Menno die in Ilha de Mayo als laatste in z'n kuil werd neergelaten, zodat niemand meer kan roepen dat de jongens niet echt uit Gouda komen, grijpen hem gauw om z'n middel, wat een vloek bij Jacob veroorzaakt, de bezetene met bebloed mes in de rode, driftige cirkel, z'n missie is nog niet volbracht, hij schreeuwt Aert en Siem toe dat ze de bottelier stil moeten houden of hij begint na de vervloekte kies aan hun kloten en oren.

Kijk naar me, denkt de provoost. De mannen staan met opzet als een haag rond hun wandaden, altijd die gebogen ruggen, het laffe, gezichtloze wanneer hij arriveert, maar Jacob en vooral Aert steken daar duidelijk boven uit. Kijk naar me, waag het niet om weg te kijken. Hij is al van het bakdek afgedaald, hij kan niet meer verder, tussen de mannen is te dichtbij, ze moeten hem hier opmerken. Hier. Hier.

Weifelend lijkt de bottelier zich met dichte ogen weer op te richten, een wonder, Siem hoopt dat de wind het gekreun van z'n moeite verbergt, terwijl Aert met z'n knieën hun dommelende last op z'n plek vergrendelt. Jacob veegt met een mouw over de openhangende mond, daarna duwt hij het voorhoofd van de bottelier naar achteren, richt hij het mes weer op de nauwe holte, laatste poging, als het niet lukt staat hij net zo goed weer in het dode water bij de pompen.

Aert heeft honger, het extra eten op het eiland moet z'n buik te ruim hebben gemaakt, de schuld van al het geitenvet dat nog dagen z'n vingers bedekte, de bruine saus die hij met z'n tanden op het hout tot de laatste druppel opzoog. Aert voelt de bottelier weer instorten, maar dan is de punt van het mes eindelijk ergens onder geraakt, Jacob voelt het heel duidelijk en roept dat ze niet moeten bewegen, hij wrikt en merkt dat het lemmet meegeeft, dat hij bloed op z'n hemd krijgt, dat hij lacht, dat hij iets lichts voelt landen op zijn tenen. Twee giftig geverfde kiezelstenen op het dek, Jacob knikt naar Aert en Siem dat ze hem kunnen neerlaten, hij maakt zich breed om alle toeschouwers af te houden, zodat de bottelier in zittende houding, met z'n rug tegen het watervat, z'n bewegingloze benen kan strekken. Siem wil zo snel mogelijk van het bloed op z'n onderarmen af, Aert grijnst alleen maar, alsof hij als enige de wilde ontknoping van een grillig verhaal toegefluisterd kreeg.

Achter de mast tuurt Nel, buiten omdat ze binnen machtelozer tegenover het eindeloze deinen lijkt, jaloers op de mannen die het schip even voor het eiland verruilen mochten, het geschenk van roerloze grond, naar de rumoerige kring in de vage verte onder haar, in haar beleving een bijna eenkleurige massa, ledematen lijken in lichamen opgegaan, hoofden vergroeid met hun mutsen, er gebeurt iets, ze voelt zich veiliger zo verder weg van hen, toch wil ze kijken, vergeten dat ze minder mag meemaken, ze ziet zich al de kluwen kleren van mevrouw van zich afgooien, het dek afdalen, naar de mannen toe lopen, maar ze blijft staan, kalm en niet bang, wie zou ooit haar gedachten opmerken? De arts van mevrouw had haar verteld dat ze aan boord vooral naar de

horizon moest kijken, haar ogen zouden zo kunnen aansterken, zo weer aan grote afstanden wennen. De gedrongen chirurgijn, die zich steeds in haar blikveld wankelde, pestte haar die eerste weken met haar turen, alsof zijzelf deze kinderlijke oplossing voor haar zwakke blik had verzonnen, z'n gegrinnik steeds onder het bleke blauw of grijs wanneer ze, even ontsnapt aan haar taken, zo ferm over zee uitkeek dat haar ogen haar dreigden te ontglippen. Z'n adem dan op de vrije huid van haar nek maar nog altijd zonder de verwachte aanval van z'n handen, alsof hij de schaar in de verborgen zak van haar schort voorspellen kan, de bloedbelofte.

Een twinkeling op de lucht, zilver en hel in de aanhoudende wind, ze moet weer naar binnen. Ze wil dat hij omkijkt voor ze weg is, wil hem storen, van z'n gedachten afhouden. De laatste dagen heeft ze hem na het eten naar z'n buik zien grijpen, zien grimassen bij de wijn en zijn verklaring voor de smartelijke maar niet ongebruikelijke gasen ondergaan. Zou ze het versnellen en z'n soep met rode pis aanlengen, zou hij haar ingrijpen meteen vermoeden of zou ze later bij z'n ziekbed komen om hem te vertellen dat het gevoel vanbinnen leeg te bloeden van haar afkomstig is? Ze kan niet meer op hem wachten, ze verandert, omdat ze niet als zichzelf haar mevrouw onder ogen kan komen, ze moet weer het dier worden dat een ander mens als een mindere tegemoet kan treden, dat de afwezigheid van straf als beloning opvat en slaapt en eet om net wakker en nauwelijks verzadigd van dienst te zijn. Haar naam slaat om, niemand kan haar nu meer zonder bevel roepen, ze is voldoende verdwenen en draait met de vrije vingers van haar rechterhand de deur naar de hutten open. In de voorlaatste,

dicht bij de galerij, wacht haar mevrouw met het geel doorgelopen verband, dat ze al niet meer werkelijk kan ruiken.

Eben ziet Nel binnenkomen, ze kijkt niet naar hem op maar laat de deur voor hem open, ze passeert hem en lijkt buiten te hebben meegenomen, hij durft niet meer verder te gaan. Net verheugde hij zich nog, hij heeft zich gewassen, z'n oren en hals zijn nog nat, de lucht voelt het koelst op die plekken. Zelfs de deuropening, zo fonkelend fel, is te ver, wanneer hij er zou staan zou hij de weg versperren. Hij weet dat de chirurgijn z'n buik rust moet gunnen en dus nooit te lang op het kampanjedek blijft, ieder moment kan de brede gestalte binnenvallen, wat hij niet wil afwachten, hij wil gewoon naar buiten, hij heeft niet voor niets z'n heer zo vroeg op de dag in slaap gekregen, z'n beloning zou de lege zee zijn, een moment zonder een bevelenregen. De deur zwenkt, nog even en ze zal tegen de deurpost slaan, hij staat er het dichtstbij, ze zullen hem luiheid verwijten wanneer hij haar niet gauw sluit. Hij is te laat, de chirurgijn, die bukkend naar een balk reikt en zich zo naar binnen hijst, vult de deuropening, belemmert het licht. Eben is bang tot hij zich verlaat, zich in tweeën deelt, met open ogen z'n droom betreedt. Zo kan hij toekijken hoe de man hem nadert, een hand naar hem uitsteekt, z'n hemd oplicht, met een vinger lussen rond z'n navel krast.

Terwijl de discussie over de knikkebollende bottelier zich in steeds fijner garen scheidt, of iemand z'n tong moet vrijmaken, kruidnagel of een passende platte steen het juiste middel is voor de verse gaten in z'n mond, trekt Siem zich terug uit de kring en klimt het want in, tot hij hoog genoeg is en de nabijheid van anderen niet meer vreest. Niemand

die geen werk in het want heeft kijkt ooit naar boven, hij is even veilig, alleen. Hij legt een wang op het vettige touw, sluit z'n ogen. Zelfs hierboven waar hij geen grond raakt, het meeste op de wind lijkt, blijft het schip zwaar water in z'n benen gieten, de zee steigert om mensen van zich af te schudden, de teleurstelling toen hij van de boot uiteindelijk op de kust sprong en daar niets stil wilde liggen. Hij houdt z'n ogen dicht, want zonder zicht mag hij kiezen waar hij terecht komt en nu is hij tot de kruin van de zwaaiende spar geklommen, z'n vingers zijn plakkerig van de hars, uiteindelijk durft hij hoog genoeg om van een afstand bij te wonen hoe ze tot haar knieën in het water staat, de was vergeten op de oever, ze reikt naar haar jongere zuster, die bang lijkt voor de ondiepe maar donkere poel. Het meisje wil niet, wendt zich af, laat haar grote zuster achter in het spannende water. Haar benen zullen niet kil zijn, het is al weken warm met avonden die nog altijd niet om dekens vragen, Siem zou nu op haar roep zijn ingegaan, een simpel woord en hij zou naar haar toe zijn gerend om naast haar in de lauwe modder naar de overkant te kijken. Hij wil haar niet laten schrikken, daarom blijft hij in z'n boom, liever is hij zo klein als het zusje, jong genoeg om haar straffeloos aan te raken, om zich zonder worsteling in haar omhelzing te nestelen.

Een emmer zeewater en de belofte z'n kist vol te schijten of leeg te schrapen als hij niet wakker wordt, hebben de bottelier rechtop gekregen, hij veegt de natte haren uit z'n ogen, iemand geeft hem z'n muts. Dan een duidelijk getik en gesis dat steeds verder het schip op golft, ergens valt iets verklikkend luid dicht, een waarschuwing van geknik en vingergebaren, de overgang gaat niet snel genoeg, de ou-

dere maats nemen vermanende houdingen aan, de jonkies zullen het niet voor hen gaan verpesten. De angst van de ene mens voor een ander, alleen een dwaas veinst dat hij vrij is, zou zich nu doof voor de roep van boven houden. Alle ogen op de donkere toegang naar het galjoen, ze zullen hun werk vervolgen zodra de duivel verschijnt. De kapitein komt naar buiten, hij praat met Nicolaas achter hem, die hem z'n andere handschoen aangeeft. Aert kijkt omhoog, probeert Siem in het want te ontdekken. Nicolaas, in blauw vandaag, zwart onder z'n vacht en even verdorven, de gehoorzame, een sieraad voor z'n meester, roept om rijen, verlangt een erehaag, een ruimtelijk podium voor het naderende schouwspel.

Op het koedek hebben ze er al iets van gezien, het verwrongen, klein gevouwen lichaam, de obscene lichte last op de schouders van de adelborst, ze verdringen elkaar in hun weg naar boven en buiten om er niets van te missen.

Siem maakt aanstalten om het want af te dalen, maar Aert gebaart dat hij daar moet blijven, beter zelfs om nog iets verder omhoog te klauteren. De bungelende, open mond met de losse tong van de dode jongen op de smalle rug van de adelborst, pas op, waarom houdt niemand z'n nek recht in godsnaam, doet Siem met z'n tanden naar het touw reiken om er hard in te bijten.

Nu danst de jongen niet meer. Zo anders dan op de dag toen ze vast dreigden te lopen, vanwege gaten op de kaart, let maar op, de spionnen hebben de schipper Portugese rotzooi verkocht, soms mompelen ze dat de stuurman z'n koers rechtvaardigt door ter plekke nieuwe kusten aan de verzonnen landen te krassen. De rotsen waren eindelijk in

vlakke kustlijn overgegaan, bomenrijen, er verschenen gezichten die uitkeken over zee, hun voorbijgaan volgden. De maats scholden en zwaaiden, laat je staart zien, laat je staart zien, ze verdrongen zich op de rusten om hun broek te laten zakken, met hun reet naar alle bruine tepels in de verte te wijzen.

De zuster van de koopman stond erop groen te zien vanaf het achterdek, dat was de reden. Haar broer paaide haar, de stuurman moest maar dicht bij de kust blijven, zodra ze naar de Abrolhos voeren zou z'n zuster haar beveling alweer vergeten zijn. Maar hoe vaak had Nel wel niet moeten aanhoren dat de belofte van de koopman aan mevrouw god zou behagen, z'n oog op het schip hield, dat ze in het zicht van zowel land als zee moesten blijven om niet in de buik van de duivel te verdwijnen.

De jongen zat laag in het water, een uitgeholde stam met twee drijvers, meer was het niet, hij leek niet gewend te zijn om te varen, even dreigde hij z'n peddelhout te verliezen, maar hij won het ruwe ding terug van de zee. Hij was niet bang, hij kirde en wuifde en vergat de branding te bevechten, misschien was de jongen een offer, deden ze dat niet heel veel aan de overkant? Maar de zee zou hem die dag niet grijpen en ze voelden iets van voldoening. Toen hij dicht genoeg was gekomen, wierpen ze touwen z'n kant op. Aan de vloedlijn stond een klein gezelschap, vreemde figuren in de rijkste uitdossingen tot nu toe, misschien hoefden ze niet meer verder, hier al leek goud in de duisternis te schitteren en genoeg voor iedereen. Hoe welkom deze gulzige, overhaaste praat voor de provoost en hij liet z'n staf op het helledek heen en weer flitsen, de bootsman hielp hem de hard-

nekkigsten van de rusten te trekken, zodat ze eindelijk zelf eens wat konden zien.

De hoge heren hadden niet begrepen dat goud was geroepen om de oude Kryn naar het uitzicht te lokken. Met een deken om z'n schouders kwam hij langzaam dichterbij en de ogen die ooit in onerbarmelijke kou naar walvissen hadden uitgekeken knipperden met een laatste honger naar de nerveuze horizon en de belofte van zijn deel van de opbrengst. Waar? Waar? Dovende ogen. Twee dagen voordat ze hem zouden innaaien, vijftig jaar nadat hij zijn moeders laatste was gebleken, liet hij een hand op muts en hoofd van de kleine Coen rusten, die hem beschreef hoe makkelijk het zou zijn om al het goud van deze duivels lelijke dieren te trekken. Kryn wilde weten of er een koning bij zat, of iemand een kroon droeg en Coen, wiens enige herinnering aan een kroon een houten tonnetje was, een straf die je hoofd deed bloeden, vertelde over een zwart monster met een gezicht als een varken en een kroon zo groot dat hij om de bezaansmast zou passen. De knaap werd steeds beweeglijker onder Kryns hand, Coen wist ook een koningin op te roepen, met groene uiers op de plaats van haar borsten en botte tanden van het mensen kauwen, hij liet haar in een gouden schaal pissen, gretig naar de zee rennen. De oude man lachte, had een ander mens ooit zoveel meegemaakt?

Het onmetelijke verschil tussen de romp van het schip en het insectachtige bootje herstelde een gevoel van heerschappij bij de maats, ze zagen toe hoe een van de broze drijvers klem kwam te zitten en brak, de jongen haalde zich open aan de karbonkels van de romp tijdens het grijpen naar het touw. De diepe bevrediging van de vangst, de zee

zit vol maar is niet gul, wanneer een mens met eigen armen iets uit het razende water weet te trekken, dan is van al het bovenmenselijke gewonnen, alsof god zelf zich voor een vergankelijk maar onmiskenbaar moment aan de macht van de mens moet onderwerpen. Het was Pieter de reus uit Gent die alle andere grepen naar het schommelende touw wist af te weren en de jongen binnenhaalde.

De linkerarm van de jongen leek in bloed gedoopt, het weerhield niemand ervan hem aan te raken, z'n huid en haar te keuren, de dunne doek op te lichten die z'n ballen bedekte, als de Poolse broers niet tussenbeide waren gekomen was de jongen allang heilloos gehavend teruggeworpen. Zoals zoveel anderen waren de Poolse broers ongevraagd familie geworden, wellicht kwamen ze uit dezelfde moeder, maar niemand verstond ze, het verbond van hun tong werd een bloedband, ze lieten het zo. Iedereen eiste de jongen op als nieuwe slaaf, maar Kacper en Lew waren de eersten die begrepen dat de jongen werkelijk iets zou kunnen opleveren en riepen om de kapitein. Teleurstelling maakte de monden bitter nu de naam van de kapitein over het dek ging, het was ook te laat om die Poolse honden tot zwijgen te slaan.

Aan de overkant waren de gouden gedaanten weer verdwenen, de kust kromp, de bel klonk, niet lang meer tot het donker.

De reus Pieter keek neer op de broers, wier snelheid van gedachten de maats zo verraste, hoe vaak hij niet in gezelschap verraden wil dat hij de enige was die z'n naam op het contract kon schrijven, die dag in Middelburg in de lange rij voor de tafel. Toch schikte hij zich ook nu weer in de ruimte

die hem onnadenkend gelaten werd en hij schaarde zich bij de Polen om de jongen van de meest roekelozen af te scher-
men. Nog altijd leek de jongen niet bang, het moesten wel
beesten zijn, zo onbevreesd als ze bleven zo dicht bij de bijl.

De jongen danste, Nicolaas had z'n arm verbonden, maar
nog maakte het wilde wezen vlekken op het dek. Terug in
z'n hoek in de schaduw probeerde Kryn het lied na te vol-
gen dat de jongen in beweging hield, hij zag een angstig
gespartel voor zich en lachte en betreurde het dat hij niet
meer sterk genoeg was om goed te zien, om een zweep te
hanteren. Maar niets prikte de voeten van de jongen tot hun
dans, niemand had hem nog geslagen, noch sprong hij met
slingerende armen omdat de kapitein het had bevolen. Z'n
blijdschap, die eerst z'n barbaarse aard bewees, leek hem
in een echt kind te veranderen. De maats vielen stil, bleven
kijken. Siem dacht aan de kapitein, iemand moet de jon-
gen waarschuwen, hij voelde lafheid een geheim van z'n ge-
dachten maken. Zelfs al zou het hem lukken tien man aan
z'n zijde te krijgen, dan nog zou de kapitein het lot van de
jongen bepalen. Hoe Siem z'n gedachten ook aangreep om
angst in berusting om te zetten, vernedering in woede, het
lukte hem niet.

Daar was hij al. De enige voor de mast met laarzen aan,
handschoenen, een geveerde hoed op. De bel klonk, nie-
mand wilde wat komen ging missen, maar toch verlieten
enkele maats de kring naar taken uit het zicht van het ko-
mende schouwspel, sommige waagden het om achter de
ruggen van de bootsman en provoost geluidloos te blijven
staan. Nicolaas was daarna de enige die nog leek te bewe-
gen. Pieter de reus had zich tussen de anderen in de kring

gevoegd, alleen de Poolse broers bleven schuchter bij hun buit treuzelen. De kapitein las het gezicht van z'n Nicolaas, bestudeerde daarna de dansende jongen, onwetend van de verbeelding van alle mannen om hem heen, de gekmakende verwachting van andermans bezoedeling, van nakend vermaak. Nicolaas kreeg een gebaar dat hij de jongen stil moest zetten. De jongen keek op en waarom zou hij Nicolaas, met dezelfde kleur huid en hetzelfde haar van zwarte ruwe hennep, niet vertrouwen. Nicolaas glimlachte, sloeg een arm om de jongen heen en beeldde uit dat er benedendeks eten op hem wachtte. Het was nu aan de kapitein om de jongen al geheel te zijn vergeten, om de drukte voor de mast te verlaten, zich in de kajuit over een bezigheid te buigen om overtuigend later naar het ruim af te dalen. Een teleurstelling was dit alles, Nicolaas begeleidde de jongen naar beneden, het zou allemaal niet buiten gebeuren, de kapitein ontnam hun de gelegenheid om te lachen en te roepen, om kostbare vrije momenten uit de handen van officiers te peuren. Kryn vroeg aan de kleine Coen waarom hij niets hoorde, maar Coen was te verdrietig om te antwoorden, in de war ook, elke jongen zou zomaar een nieuwe kameraad kunnen zijn, iemand om bij te schuilen, om eten mee te delen, helpende handen tegen de begeerte van de maats. Kryn greep om zich heen en vloekte toen hij Coen nergens meer voelde.

Zonder de jongen en de kapitein stond het dek nog steeds vol, maar het leek verlaten, aarzeling bracht enkele maats onder de aandacht van de bootsman, die met scherpe kreten de bel voor het prinsenkwartier overstemde. De Poolse broers waren overgeslagen, ze hadden op loyaliteit, op een